Congres ouderenpsychiatrie UPC KU Leuven 12 oktober 2017

- Still present after all these years over participatie, autonomie en zelfbeschikking.
- Gedwongen opname en Bewindvoering toegepast op ouderen

Kristien Deconinck
Vrederechter van het kanton Leuven 3

Inleiding

- Elke meerderjarige wordt juridisch geacht handelingsbekwaam en wilsgeschikt te zijn
- Regel= zelfbeschikkingsrecht voor meerderjarigen (+18 jaar tot …)
- Enkel een rechterlijke beslissing kan dit wijzigen/beperken
  - ⇨ wet betreffende de persoon van de geesteszieke WPG
  - ⇨ wet ter bescherming van de meerderjarige onbekwame wet, op de bewindvoering BV
- Dergelijke beslissing grijpt ernstig in op de autonomie/zelfbeschikking en beperkt vaak participatie

Wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke WPG (B.S. 27.7.1990)

- Kan deze wet toegepast worden op personen met dementie en/of (hoog)bejaarden al dan niet met psychiatrische aandoeningen?

Gedwongen opname voor observatie 40 d.=vrijheidsberoving

- vandaar:
- ⇨ strenge en strikte criteria in eerste aanleg te beoordelen door de vrederechter
- ⇨ er is altijd hoger beroep mogelijk bij de rechtbank van eerste aanleg
- De verzoeker is de eerste rechter: is het verzoek opportuun en wat zijn de mogelijke gevolgen ⇨ kan leiden tot vertrouwensbreuk hoe goed bedoeld ook…

- Twee procedures
  - Artikel 9 van de wet: op initiatief van het OM

    (wordt hier niet besproken)
  - Artikel 5 van de wet: op initiatief van elke belanghebbende: familie, zorgverlener, sociale dienst, buur…enz.

Criteria of voorwaarden

- Geestesziekte of ernstige geestesstoornis
- Causaal verband met ernstig en reëel gevaar voor de patiënt of voor derden
- Geen andere geschikte behandeling is mogelijk
- Procedurevoorwaarde: omstandig medisch verslag -15d

1ste voorwaarde: Geestesziekte of ernstige geestesstoornis

- In de wet geen definitie, wel een negatieve omschrijving: “De onaangepastheid aan de zedelijke, maatschappelijke, religieuze, politieke of andere waarden mag op zichzelf niet als een geestesziekte worden beschouwd”

- Geestesstoornis is noodzakelijk enkel somatische aandoening is onvoldoende

- Juridisch invulling ≠ medische invulling feitelijke omstandigheden zijn doorslaggevend ⇨ parlementaire voorbereidingen en rechtspraak

Voorbeelden – rechtspraak

Geen geestesziekte:

- Besmettelijke ziekte waarvoor afzondering nodig is
- Sociale teruggetrokkenheid, mutisme, in zichzelf gekeerd zijn
- Neurotische persoonlijkheid met andere burgerlijke opvattingen
- Bejaarde die weigert woning te verlaten hoewel zeer precaire woonomstandigheden
- Ongeduld, agressiviteit, onaangepast maatschappelijk handelen
- Ziekelijke jaloersheid zonder psychose

Voorbeelden – rechtspraak

Wel geestesziekte:

- Schizofrenie en andere psychotische stoornissen
- Middelengerelateerde stoornissen(betwist)-Korsakov
- Stemmingsstoornissen, depressiviteit
- Gedragsstoornissen (uiteenlopend)
- Delirium
- Dementie
- Mentale handicap (betwist)

2de voorwaarde: Causaal verband geestesziekte/ ernstig gevaar

- Artikel 2 “(…) ten aanzien van een geesteszieke indien zijn toestand zulks vereist, hetzij omdat hij zijn gezondheid en zijn veiligheid ernstig in gevaar brengt, hetzij omdat hij een ernstige bedreiging vormt voor andermans leven of integriteit.”

- Er is geen meetinstrument: appreciatie

- Dit criterium is niet waarden-vrij

Niet waarden-vrij

- Restrictieve interpretatie:

zelfbeschikkingsrecht van het individu staat centraal ook al creëert dit gevaar voor hemzelf vb. oudere weigert nog te eten en drinken, weigering behandeling

- Ruime interpretatie:

herstel van de patiënt staat centraal ook al is dit ten koste van tijdelijke vrijheidsberoving en evt. dwangmedicatie ⇨paternalistische benadering

Gevaar voor eigen gezondheid en veiligheid cumulatief

- Zware ziekte volstaat niet veiligheid moet ook in gevaar zijn (ernstig, niet levensbedreigend) dementie volstaat niet er moet ook reëel gevaar zijn
- Potentieel gevaar volstaat maar er moet wel een reëel risico zijn ⇨ bewijs door verzoeker
- Gevaar dat patiënt zich van het leven berooft of zich ernstig letsel toebrengt
- Permanente evaluatie: wanneer het gevaar geweken is kan de geneesheer-diensthoofd de gedwongen opname beëindigen
- Dit is het meest toegepaste gevaarscriterium (70%); meer bij vrouwen dan bij mannen

Gevaar voor het leven of integriteit van derde personen

- Gevaar dat de patiënt een ander van het leven zal beroven en/of ernstig letsel toebrengen
- Gevaar voor goederen en dieren: volstaat niet
- Geen vaststaand begrip: situationeel en relationeel begrip te beoordelen door de rechter

3de voorwaarde: geen andere geschikte behandeling (subsidiariteitsprincipe)

- Gedwongen opname enkel wanneer geen vrijwillige ambulante of residentiële behandelingsmogelijkheid bestaat

- Stopzetting: zodra andere geschikte behandeling mogelijk is

- Geen gedwongen opname voor patiënt die vrijwillig is opgenomen artikel 3 van de wet

4de voorwaarde: omstandig medische verslag -15 d

- Mag opgesteld worden door elke arts maar:
  - Geen familie (verwant of aanverwant) van patiënt of verzoeker
  - Niet verbonden aan de instelling waar de patiënt verblijft of zal verblijven
  - De arts mag zelf geen verzoeker zijn (belangenconflict)
  - Behandelend arts: geen verbod maar wel advies orde om eerder een onafhankelijke arts te vragen
- Daadwerkelijk klinisch onderzoek met geïnformeerde toestemming van de patiënt
- Wilsonbekwame patiënt: Wet Patiënten Rechten art.14
- Verslag is niet bindend voor de rechter evt. aanstelling gerechtsdeskundige

Inhoud verslag

- Omstandige omschrijving van de toestand van de patiënt
- Uit de vastgestelde symptomen moet blijken dat de zieke voldoet aan de wettelijke voorwaarden voor gedwongen opname (zie hoger)
- Datum van het medisch onderzoek (-15d voor indiening verzoek)
- Geen diagnose noodzakelijk

(nuttig bijvoorbeeld: psychiatrische en medische voorgaanden, heteroanamnese van de omgeving, beschrijving van de poging(en) tot behandeling, medicatie enz. kortom alle informatie nuttig voor de beoordeling door de vrederechter)

Is gedwongen opname een oplossing voor psychogeriatrische patiënten?

- Ja voor patiënten die behandeling nodig hebben waarvoor geen alternatief is
- Nee voor ouderen die weigeren hun woning te verlaten, behandeling weigeren, een zonderling leven leiden…
- Meestal niet voor hoogbejaarden/personen met dementie
  - max. 40 dagen (verlengbaar) maar wat daarna…terug naar huis?
  - meestal is er een mogelijk alternatief: RVT, PVT, assistentiewoning, ….
- Probleem= plaats
- WPG mag niet misbruikt worden om ouderen tegen hun zin naar een voorziening te leiden, de zorg van de kinderen weg te nemen of om de wachtlijsten in een voorziening te omzeilen…

De wet ter bescherming van meerderjarige onbekwame personen 17.3.2013

Summiere bespreking gerelateerd aan de problematiek van ouderen

Krachtlijnen wet

- Nieuw: Principe wordt omgekeerd : bekwaamheid is de regel, onbekwaamheid de uitzondering
- Nieuw: bescherming kan nu niet alleen over de goederen maar ook over de persoon
- Doel = Maatwerk
- Nieuw: maatwerk georganiseerd door wilsbekwame voor de goederen dmv lastgeving: buitengerechtelijke bescherming

BUITENGERECHTELIJKE BESCHERMING (kort)

via lastgeving ook wel volmacht genoemd

WAT ?

- zelf georganiseerd contractueel ⇨ veronderstelt bekwaamheid
- via lastgeving/volmacht
- enkel over het vermogen
- ingaande op het ogenblik dat de lastgever het bepaalt of zich in een staat bevindt bedoeld in art. 488/1B.W. of 488/2 B.W.
- zorgverlener moet navragen bij betrokkene of familie

VOORWAARDEN ?

- bijzondere/algemene lastgeving via notaris of onderhands, mits melding aan de griffie van het vredegerecht
- gegeven door een wilsbekwame meerderjarige
- enkel voor de goederen
- verplichte registratie (Centraal Register bijgehouden door de Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat)
- gewone lastgeving vervalt bij onbekwaamheid

(VREDE)RECHTERLIJKE TUSSENKOMST ?

- Tussenkomst vrederechter mogelijk op verzoek van iedere belanghebbende voor :
  - aanpassen van de lastgeving indien nodig vb. bij misbruik
  - beslissen over de problemen die zich stellen
- Einde:
  - overlijden lastgever of lasthebber
  - herroeping van de lastgeving (contractueel, maar wat als persoon inmiddels wilsonbekwaam is?)
  - beslissing van de vrederechter

RECHTERLIJKE BESCHERMING

= Bewindvoering

VOOR WIE ?
(art. 488/1 B.W.)

Meerderjarige

- die wegens zijn gezondheidstoestand
- niet in staat is (zonder bijstand of andere beschermingsmaatregel) zijn belangen van
- vermogensrechtelijke of van niet-vermogensrechtelijke aard zelf behoorlijk waar te nemen
  - geheel of gedeeltelijk
  - eventueel tijdelijk

De onmogelijkheid kan fysisch of psychisch zijn voorbeeld:

Voor ouderen kan bescherming noodzakelijk zijn om rust te brengen in geval van onzekerheid, beïnvloeding, onrust en gebrek aan weerbaarheid, conflict in de familie…concreet te beoordelen: belang van de oudere staat centraal (vb. kind met financiële problemen)

WANNEER ?

noodzakelijkheid-proportionaliteit-subsidiariteit

sociaal werker = eerste rechter!

- Altijd wanneer vrederechter vaststelt dat het noodzakelijk is

- Rekening houden met de psychosociale dimensie: technische of sociale omkadering kunnen bescherming overbodig maken = proportioneel slechts in de mate dat het nodig is

- In zoverre verenigbaar met rechterlijke bescherming, blijft de buitengerechtelijke bescherming bestaan = subsidiair ⇨respect voor de zelfbeschikking

SOORTEN BEWIND aan te vragen door verzoeker

- Bewind over de persoon =nieuw
- Bewind over de goederen
- Bewind over de persoon en de goederen

De vrederechter beoordeelt.

- vrederechter MOET uitspraak doen over de onbekwaamheden in een opgedeelde beschikking persoon/goederen

  - aan de hand van checklist van rechtshandelingen opgesomd in de wet:
    - onbekwaamheid persoon: 19 rechtshandelingen
    - onbekwaamheid goederen: 17 rechtshandelingen

- wat niet uitgesloten is, is toegelaten ⇨ zorgvuldig, beschermend ⇨ belang informatie in verzoek

- opgepast: rechterlijke bescherming verhindert niet het **feitelijk** handelen van de beschermde persoon

BEWIND OVER DE PERSOON (art. 492/1§1 lid3 B.W.)

- Bekwaamheid = regel dus: bepaling voor welke rechtshandelingen onbekwaamheid moet uitgesproken worden ⇨ lijst

- Opsomming van de rechtshandelingen waarvoor de persoon onbekwaam is met inachtneming van persoonlijke omstandigheden: criteria
  - leeftijd, verblijfplaats…
  - gezondheidstoestand
  - ! sociale en technische omkadering (vb. comapatiënt/ ouderen in gesloten afdeling/jongere of oudere die alleen woont)
  - met behoud van maximale autonomie ⇨ op maat

BEWIND OVER DE PERSOON ⇨ lijsten

- Vrederechter spreekt zich dus uitdrukkelijk uit 19 x (lijst art.492/1§1 B.W.)
  - keuze verblijfplaats (1°)
  - toestemmen in huwelijk of wettelijke samenwoning (2°)
  - vorderingen echtscheiding (3°)
  - erkennen van kind (7°)
  - uitoefenen ouderlijk gezag over een minderjarig kind (9°)
  - uitoefenen rechten van de patiënt (15°)…orgaandonatie (17°)
  - wegnemen lichaamsmateriaal bij levenden (19°)
  - enz…
- Daarnaast: is er een lijst van rechtshandelingen waarvoor geen bijstand of vertegenwoordiging mogelijk is…(artikel 497/2 B.W. 1° tot en met 26°)
  - toestemmen in huwelijk (1°)
  - uitoefening ouderlijk gezag (9°)
  - vaststellen echtelijke verblijfplaats (3°)
  - toestemming tot sterilisatie (15°)
  - toestemming tot handeling van medisch begeleide voortplanting (16°)
  - geslachtswijziging (17°)
  - euthanasie (18°)
  - zwangerschapsonderbreking (19°)
  - toestemming tot het stellen van handeling m.b.t. fysieke integriteit of intieme levenssfeer (20°)
  - uitoefening politieke rechten (25°)
  - enz…

BEWIND OVER DE GOEDEREN
(art. 492/1§2 B.W.)

- Ook hier opsomming van rechtshandelingen waarvoor de persoon onbekwaam is volgens lijst

- Vrederechter spreekt zich uitdrukkelijk uit 17x
  - het vervreemden van zijn goederen
  - het aangaan van een lening
  - het aangaan of wijzigen van een huwelijkscontract
  - het stellen van handelingen mbt het dagelijks beheer
  - het aanvaarden of verwerpen van een nalatenschap
  - de bekwaamheid om te schenken of een testament te maken
  - enz…

Rechterlijke bescherming

Wat dan met de rechtshandelingen die de BP moet of wil stellen en die niet toegelaten zijn

- Goederen

⇨BV vertegenwoordigt of staat bij mits machtiging van de vrederechter vb. verkoop

⇨BP zelf, mits bijzondere machtiging van de vrederechter, voorbeeld schenking of testament

⇨vaak indien BP nog alleen woont is voorzien dat de BP beschikt over eigen leefgeldrekening en bankkaart (niet -0 lening!) voor het dagdagelijkse

⇨voor ouderen die nog alleen wonen kan bv. het beheer van het spaargeld/beleggingen en onroerende goederen door een BV gebeuren en het inkomen (pensioen) nog vrij besteed worden ⇨geeft vereenvoudiging en vaak rust voor hen

Wat dan met de rechtshandelingen die de BP moet of wil stellen en die niet toegelaten zijn

- Persoon ⇨ complex door voorrang bijzondere wetten ≠ per soort rechtshandeling
  - BP zelf, na machtiging VR, vb. huwelijk aangaan
  - BV vb. wijziging verblijfplaats, voeren van procedure
  - volledige rechtsonbekwaamheid voor bepaalde handelingen waar vertegenwoordiging niet toegelaten is: vb. toestemming tot sterilisatie, wijziging geslacht, euthanasie, abortus, uitoefening politieke rechten
  - cascaderegeling wet patiëntenrechten (zie verder)
  - bijzondere wet op orgaandonatie (zie verder)

BEWIND – HOE?

- TWEE SOORTEN REGIMES

Regime van bijstand door BV en Regime van vertegenwoordiging door BV

- DOEL : artikel 497 B.W.
  - belangen van de beschermde persoon behartigen/beschermen
  - autonomie van de beschermde persoon behouden en zo mogelijk bevorderen

REGIME BIJSTAND

- Bijstand = voorkeursregeling wet, laat grootste autonomie
  - Initiatief voor de handeling gaat uit van beschermde persoon
  - Juridische bijstand door de bewindvoerder = **noodzakelijk voor de rechtsgeldigheid van de handeling**
- nadelen:
  - enkel mogelijk bij redelijk grote wilsbekwaamheid vb. psychiatrische patiënten
  - moeilijkheid voor derden: rechtszekerheid
  - moeilijk werkbaar betuttelend voor betrokkene
  - in geval van gevaar voor beïnvloeding: geen oplossing

Rechterlijke bescherming

REGIME VERTEGENWOORDIGING

- Als bijstand niet volstaat EN mits motivering
  noodzakelijkheid
- Nauwkeurige omschrijving van de opdracht
  proportionaliteit - subsidiariteit
- Bewindvoerder moet
  - Keuzes van de beschermde persoon respecteren
  - Beschermde persoon zoveel mogelijk betrekken
  - Beschermde persoon en/of vertrouwenspersoon consulteren en informeren

Rechterlijke bescherming

VREDERECHTER

- Organiseert bewindvoering en stelt BV aan
- Houdt blijvend toezicht via:
  - jaarlijks verslag door de bewindvoerder
    - over beheer van de goederen
    - over contacten met de beschermde persoon
  - bijzondere machtigingen voor handelingen vb. verkoop woning
  - procedures van bewind maar ook andere in het kanton vb.inzake huur
  - contacten met de BV, VP, instellingen
- Evalueert minstens na twee jaar, past eventueel aan ⇨ nieuw
- Beëindigt bij overlijden of genezing

AANVRAAG : door wie ?

- Op grond van 488/1 B.W. algemeen (art. 1238 §1 Ger. W.)
  - Iedere belanghebbende ⇨ vb. familie, lasthebber, maatschappelijk werker, zorgverlener, buur, …
  - Procureur des Konings
  - Te beschermen persoon zelf
- Vrederechter ambtshalve (art. 1239 Ger. W.)
  - geesteszieken, geïnterneerden, als de BGB fout loopt
- Door wie het beste? Sociaal werker? familie?

AANVRAAG BEWINDVOERING

- Wie is bevoegde rechter?

  -vrederechter van de duurzame verblijfplaats of de woonplaats

  -waarom verblijfplaats: direct contact /horen van de beschermde persoon

  -verblijf in ziekenhuis ⇨ indien noodzakelijk en dringend ⇨ beoordeling door aanvrager ⇨ sociaal werker = eerste rechter
  - patiënt op intensieve ⇨regelingen treffen vb. huur opzeggen
  - is er een vraag van de familie? in hoeverre kan deze optreden via volmachten?
  - bij kort verblijf is het zinvol te wachten op een duurzame verblijfplaats

  - verhuis ⇨ dossier volgt de patiënt

AANVRAAG: BIJLAGEN AAN HET VERZOEKSCHRIFT

- Attest van verblijf (instelling) en/of woonst (rijksregister ⇨griffier)

- Omstandige geneeskundige verklaring
  ! op straffe van niet-ontvankelijkheid (art.1241 Ger.W.)

DE OMSTANDIGE GENEESKUNDIGE VERKLARING

- Niet ouder dan 15 dagen
- Model bij KB bepaald-niet bindend voor de vorm, maar wel voor de inhoud
- In geval van onmogelijkheid :

  Onmogelijkheid en noodzaak beschermingsmaatregel motiveren ⇨ vrederechter stelt evt. deskundige aan

DE OMSTANDIGE GENEESKUNDIGE VERKLARING

- “omstandige verklaring” =

Voldoende duidelijke uiteenzetting van de stoornissen en gevolgen ervan op het functioneren van de betrokkene zodat (on)bekwaamheden kunnen beoordeeld worden

≠

Verklaring dat betrokkene niet meer in staat is zijn goederen te beheren (=beoordeling)

DE OMSTANDIGE GENEESKUNDIGE VERKLARING

- omschrijving van de gezondheidstoestand :
- na onderzoek ⇨ international classification
- gebaseerd op RECENTE gegevens van het patiëntendossier =nieuw
  - al dan niet met instemming van de patiënt ! NB: in strijd met fundamentele recht van de patiënt op een geïnformeerde toestemming en het daaraan gerelateerde recht op weigering
- Kan de BP zich verplaatsen? ⇨ behandeling ter plaatse

DE OMSTANDIGE GENEESKUNDIGE VERKLARING
Door wie?

- Onverenigbaarheden in hoofde van arts :
  - geen bloed- of aanverwant
  - niet verbonden aan de instelling waar de betrokkene verblijft

- De arts die de verklaring opstelt mag zelf geen verzoeker zijn (belangentegenstelling)

- Geen wettelijke uitsluiting voor behandelende geneesheer
  = wettelijke toelating om beroepsgeheim te doorbreken evt. onder gesloten omslag
  (art. 58, g Code geneeskundige plichtenleer: de arts oordeelt in geweten)

Procedure - Rechterlijke bescherming

EVALUATIE (in het kader van ouderenzorg)

- moeilijk compromis tussen autonomie en bescherming
- uitwerking is complex zeker voor ouderen (alg.wet/bijz.wet)
- uitwerking is confronterend (lijsten)
- brengt rust in geval van conflictsituaties

Wisselwerking met gezondheidsrecht

- Uitoefening patiëntenrechten

PATÏENTENRECHTEN

- Onbekwaam verklaard door beschikking van de vrederechter:
  - Beroepsbeoefenaar beoordeelt toch de wilsbekwaamheid ⇨ bijzondere wet heeft voorrang ⇨ bekwaam ⇨ de patiënt kan de beslissingen nemen
  - Niet wilsbekwaam ⇨
    - Vertegenwoordiger benoemd door patiënt en aanwezig?
      ⇨ ja ⇨ die vertegenwoordigt
      ⇨ neen ⇨ bewindvoerder persoon ⇨ na machtiging door de vrederechter (art.499/7,§1 B.W.)

PATÏENTENRECHTEN

- Wilsonbekwaam maar geen beschikking ⇨ cascaderegeling van artikel 14
  - Vertegenwoordiger benoemd door patiënt en aanwezig?

    ⇨ ja ⇨ die vertegenwoordigt

    ⇨ neen ⇨ cascade wet
    - samenwonende echtgenoot, partner
    - meerderjarig kind dan een ouder dan een meerderjarige broer of zus van de patiënt
    - de beroepsbeoefenaar evt. multidisciplinair
    - de beroepsbeoefenaar in geval van conflict tussen bovenvermelde personen

PATÏENTENRECHTEN

Art. 14, §4 W. Patiëntenrechten :

“De patiënt wordt zoveel mogelijk en in verhouding tot zijn begripsvermogen betrokken bij de uitoefening van zijn rechten”

Art. 8,§4 “Indien de patiënt toen hij nog in staat was de rechten (…) uit te oefenen, schriftelijk te kennen heeft gegeven zijn toestemming tot een welomschreven tussenkomst van de beroepsbeoefenaar te weigeren, dient deze weigering te worden geëerbiedigd zolang de patiënt ze niet herroept op een moment dat hij in staat is om zijn rechten zelf uit te oefenen.”

PATÏENTENRECHTEN

- Bewindvoerder over de persoon: voorafgaandelijke bijzondere machtiging van vrederechter nodig om beschermde persoon bij te staan of te vertegenwoordigen ivm patiëntenrechten
  - Uitzondering : dringende noodzakelijkheid

    NB: hij moet dan wel de vrederechter en vertrouwenspersoon en bewindvoerder over de goederen op de hoogte brengen

- Vertegenwoordiging mag niet verboden zijn: lijst art. 497 B.W. (15°) sterilisatie, (18°) euthanasie, (19°) abortus….